

Dit document is opgesteld naar aanleiding van het deelprogramma Wederopbouw van de visie Erfgoed en Ruimte en is een nadere uitwerking van de kernkwaliteiten zoals die genoemd zijn in bijlage 3 van de Visie Erfgoed en Ruimte.

Katwijk aan Zee

Boulevardzone

Toonbeeld van de wederopbouw

Inhoud

Wederopbouw: tonen van een tijdperk *pagina 2*

Methodiek en leeswijzer *pagina 3*

De wederopbouwperiode *pagina 4*

Wederopbouwkernel Katwijk aan Zee: Boulevardzone *pagina 9*

Uitgangspunten van het wederopbouwplan *pagina 11*

De kernkwaliteiten *pagina 14*

Conclusie *pagina 16*

Wederopbouw: tonen van een tijdperk

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft in 2011 dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd en kunnen worden beschouwd als toonbeelden van de Wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (planmatige opgezette uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota *Kiezen voor karakter*, de rijksvisie op erfgoed en ruimte die op 15 juni 2011 door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu namens het kabinet is aangeboden aan de Tweede en Eerste Kamer (TK 2010-2011, 32 156 nr. 29).

De selectie als wederopbouwgebied zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Daarnaast wil het Rijk stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de Wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven en als cultureel erfgoed een rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening.

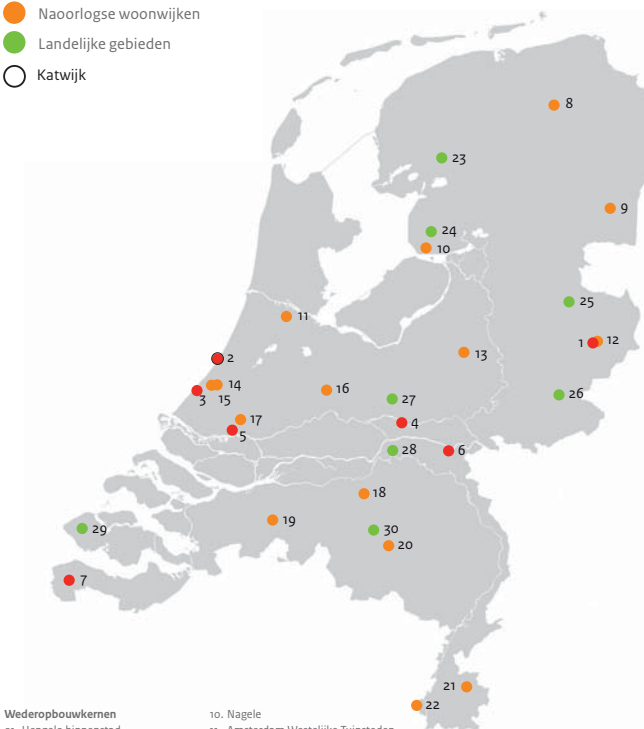
In lijn met de *Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg* (TK 2009-2010, 32 156 nr. 13) wordt hier in juridische zin invulling aangegeven – niet door aanwijzing als beschermd stads- of dorpsgezicht – maar als uitvloeisel van de verplichting om cultuurhistorie onderdeel te laten zijn van de belangenafweging in het kader van de totstandkoming van bestemmingsplannen, zoals opgenomen in artikel 3.1.6 lid 5 onder a van het Besluit ruimtelijke ordening.

Nu zo'n zestig jaar na de realisatie bouw of aanleg, zijn deze wederopbouwgebieden als gevolg van maatschappelijke en sociaaleconomische veranderingen, object van (ingrijpende) vernieuwingsoperaties. De uitdaging hierbij is om ontwikkelingen en vernieuwing hand-in-hand te laten gaan met het behoud van het bijzondere karakter van deze gebieden.

Kennis, inzicht en begrip van de cultuurhistorische waarden van de wederopbouwgebieden en hun ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis zijn van belang bij het maken van weloverwogen keuzes in de planvormingsprocessen. Dit gebiedsdocument is bedoeld ter ondersteuning hiervan en brengt de bijzondere kernkwaliteiten van één van deze gebieden in beeld: de wederopbouwkeren Katwijk.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Katwijk

Wederopbouwkeren 01. Hengelo binnenstad 02. Katwijk aan Zee Boulevardzone 03. Den Haag Atlantikwallzone Kijkduin-Zorgvliet 04. Rhenen binnenstad 05. Rotterdam oostelijke binnenstad 06. Nijmegen binnenstad 07. Oostburg Naoorlogse woonwijken 08. Groningen De Wijert-Noord 09. Emmen Emmerveer, Angelse en Emmerhout	10. Nagele 11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden 12. Hengelo Klein Driene I en II 13. Apeldoorn Kerschoten 14. Den Haag Mariahoeve 15. Leidschendam-Voorburg De Heuvel Prinsenhof 16. Utrecht De Halve Maan 17. Rotterdam Ommoord 18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar 19. Breda De Heuvel 20. Eindhoven 't Hooft 21. Heerlen Vrieheide 22. Maastricht De Pottenberg	Landelijke gebieden 23. Skarsterlân Haskerveenpolder 24. Noordoostpolder 25. Vriezenveen 26. Berkelland Beltrum I 27. De Groep en omgeving 28. Maas en Waal-West 29. Veere Walcheren 30. Boxtel en Best De Scheeken

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Methodiek en leeswijzer

De methodiek is er op gericht de kernkwaliteiten uit de Wederopbouwperiode te analyseren en herkenbaar in beeld te brengen. Als basis voor de ruimtelijke analyse zijn bestaande studies gebruikt, waar nodig aangevuld met een veldbezoek om de bureaustudie te toetsen. In het colofon van dit document is opgenomen welke studies en rapporten als basis gebruikt zijn voor dit gebiedsdocument. De inhoudelijke focus van de gebiedsdocumenten ligt op de Wederopbouwperiode en de actuele situatie van het gebied. Om de context van de ontwikkelingen te begrijpen, zijn waar nodig relevante ontwikkelingen uit andere tijdsperiodes meegenomen in de analyse.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de wederopbouwperiode in het algemeen en de specifieke ontwikkelingen met betrekking tot wederopbouwkeren (herstelde oorlogsschade) in het bijzonder. In de erna volgende hoofdstukken wordt ingezoomd op het onderhavige gebied en wordt door middel van een gebiedsanalyse geïdentificeerd wat de specifieke kernkwaliteiten zijn die dit gebied tot een wederopbouwgebied van nationaal belang maken.

Bron: gemeentearchief Emmen

De wederopbouwperiode

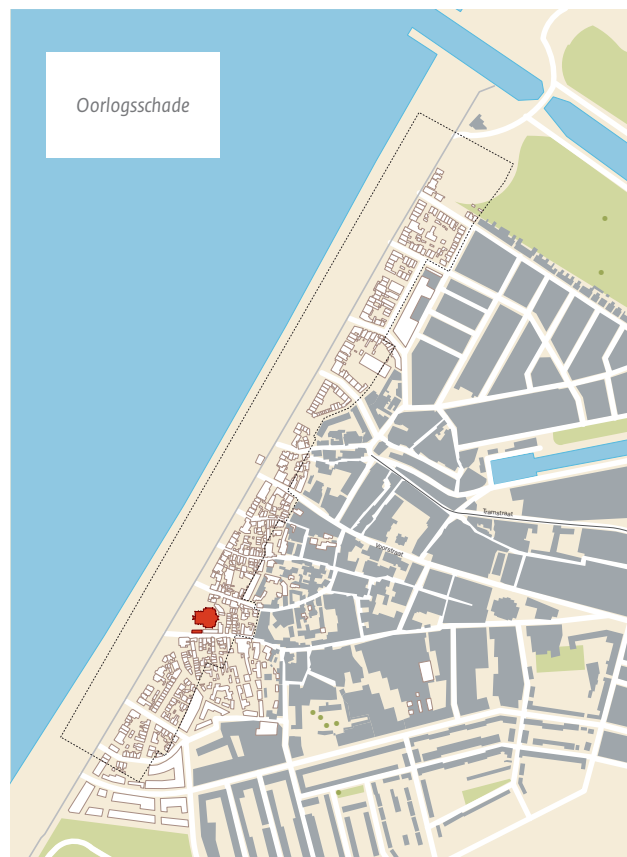
Nederland maakte tussen 1945 en 1965 een ongekende transformatie door. In ruimtelijk, economisch en in sociaal-maatschappelijk opzicht veranderde ons land ingrijpend. Na de Tweede Wereldoorlog was veel landelijk gebied, gebouwde omgeving en infrastructuur zwaar beschadigd geraakt, stonden onder water of lagen compleet in puin. Het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw begon al in de oorlog. Steden en dorpen herrezen uit het puin dankzij krachtige samenwerking en een sterke centrale sturing. In deze periode zijn veel innovatieve en ongekende ontwerpen gerealiseerd, zowel bij stedelijk herstel en uitbreiding als bij de herinrichting van het landelijk gebied en de aanleg van nieuw land.

Wederopbouwplan

De verwoeste en beschadigd geraakte steden en dorpen mochten pas bouwen, nadat de gemeenten een goedgekeurd wederopbouwplan hadden. En hoewel er tijdens de oorlog weinig is gebouwd, is er wel druk gewerkt aan ruimtelijke plannen. Na de bevrijding werd het *College van Algemeene Commissarissen voor de Wederopbouw* opgericht, dat adviseerde over het herstel van de verwoeste (binnen)steden, en namens de minister de goedkeuring verleende aan wederopbouwplannen. Alles wat met bouw, herbouw, de verdeling van bouwmaterialen, aantallen woningen en de inrichting en ordening van het land te maken had, werd centraal door het Rijk geregeld. Deze strikte overheidssturing was ook een gevolg van de krappe financiële situatie in Nederland. Pas na de start van de Amerikaanse Marshallhulp in 1948 om de Europese economie beter op gang te brengen, kwam er ook vaart in de uitvoering van de wederopbouwplannen.

Herstel en vernieuwing

Het herstel van de oorlogsschade werd ook aangegrepen om de verkrotting in de binnensteden aan te pakken. Veel gemeenten wilden meer centrumfuncties, cityvorming: meer winkels, maatschappelijke functies en zakelijke bedrijven, en minder plek voor de woonfunctie. In Rotterdam en Nijmegen keerde maar 10 tot 15% van de woningen terug in de binnensteden. Wanneer we kijken naar de resultaten van de wederopgebouwde kernen, zien we vaak een mix van traditionele vormgeving en moderne inrichting. De kleinere gemeenten wilden meestal een reconstructie van de vooroorlogse situatie. Meer dan aanpassingen voor verbetering van de verkeerssituatie was dan niet gewenst. In de grotere gemeenten koos men vaak voor een modernere invulling. Mede door de eigentijdse architectuur van nieuwe bouwopgaven als warenhuizen en kantoren, de nieuwe verkeersdoorbraken en de grootschaligheid van pleinen is de uitstraling van de vernieuwde binnensteden eerder modern te noemen.

Boulevardzone Katwijk aan Zee. Kaarten: MUST

De boulevard

De boulevard van Katwijk aan Zee met achterliggende bebouwing.
Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Siebe Swart

Wederopbouw kern Katwijk aan Zee Boulevardzone

Voor de oorlog draaide de economie van Katwijk aan Zee op de visserij en het toerisme. Het dorp was uitgegroeid tot een familiebadplaats, vooral gericht op Leiden en de regio. Direct langs de kust lag de boulevard met een aaneenschakeling van kleine hotels, pensions, restaurants en woningen. Daarachter lag het vissersdorp, dat zich kenmerkte door smalle straatjes en bescheiden visserswoningen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd in opdracht van de Duitse bezetter vrijwel de complete kustbebouwing van vissersdorp en familiebadplaats Katwijk gesloopt. Zo'n vijf- tot zeshonderd woningen, scholen en openbare gebouwen moesten wijken voor de aanleg van de Atlantikwall. Deze verdedigingslinie moest de West-Europese kust van Noorwegen tot aan Spanje verdedigen tegen een eventuele opmars van de geallieerden vanuit zee. Van de badplaatsen en vissersdorpen werden Zandvoort, Scheveningen en Katwijk aan Zee het zwaarst getroffen. In Katwijk bleven enkel de Oude Kerk (zonder toren), de villa Allegonda aan de noordzijde en de vuurtoren staan in een kaalgeslagen zone met betonblokken, bunkers en een tankmuur.

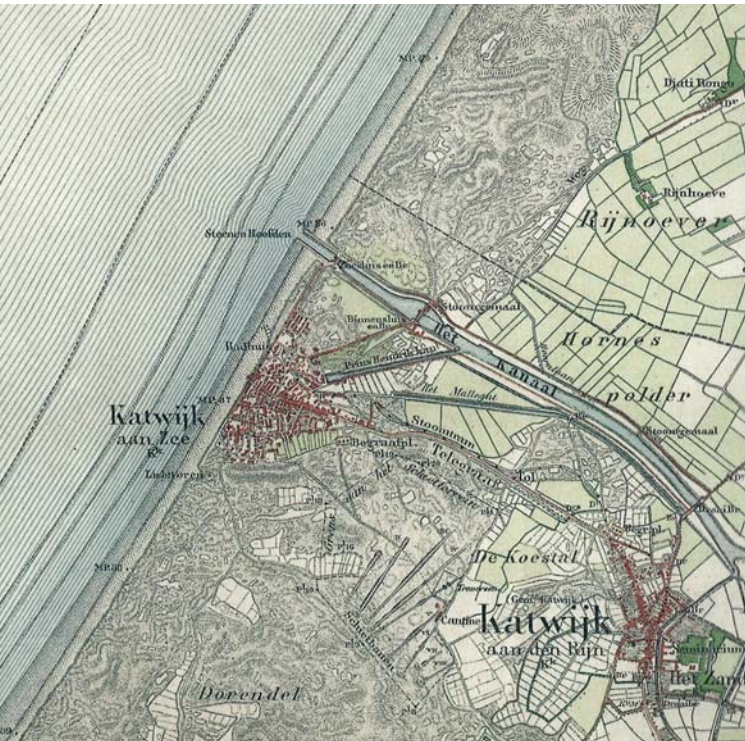
Al tijdens de oorlog werd nagedacht over de wederopbouw. De gemeente gaf in 1943 de opdracht voor het opstellen van een wederopbouwplan aan ir. A. H. van der Leeuwen en de Rotterdamse architect H. van der Kloot Meijburg. Deze laatste werkte het plan na de oorlog uit met zijn zoon. Het ontwerp voor de toekomstige bebouwing van de boulevardzone werd gecombineerd met het maken van een uitbreidingsplan voor de gehele gemeente, zodat herstel, sanering en uitbreiding in samenhang konden worden uitgevoerd. In 1945 keurde de nationale Dienst voor de Wederopbouw het ontwerp goed. In 1946 volgde vaststelling door de gemeenteraad, waarmee Katwijk een van de eerste goedgekeurde wederopbouwplannen van Nederland had.

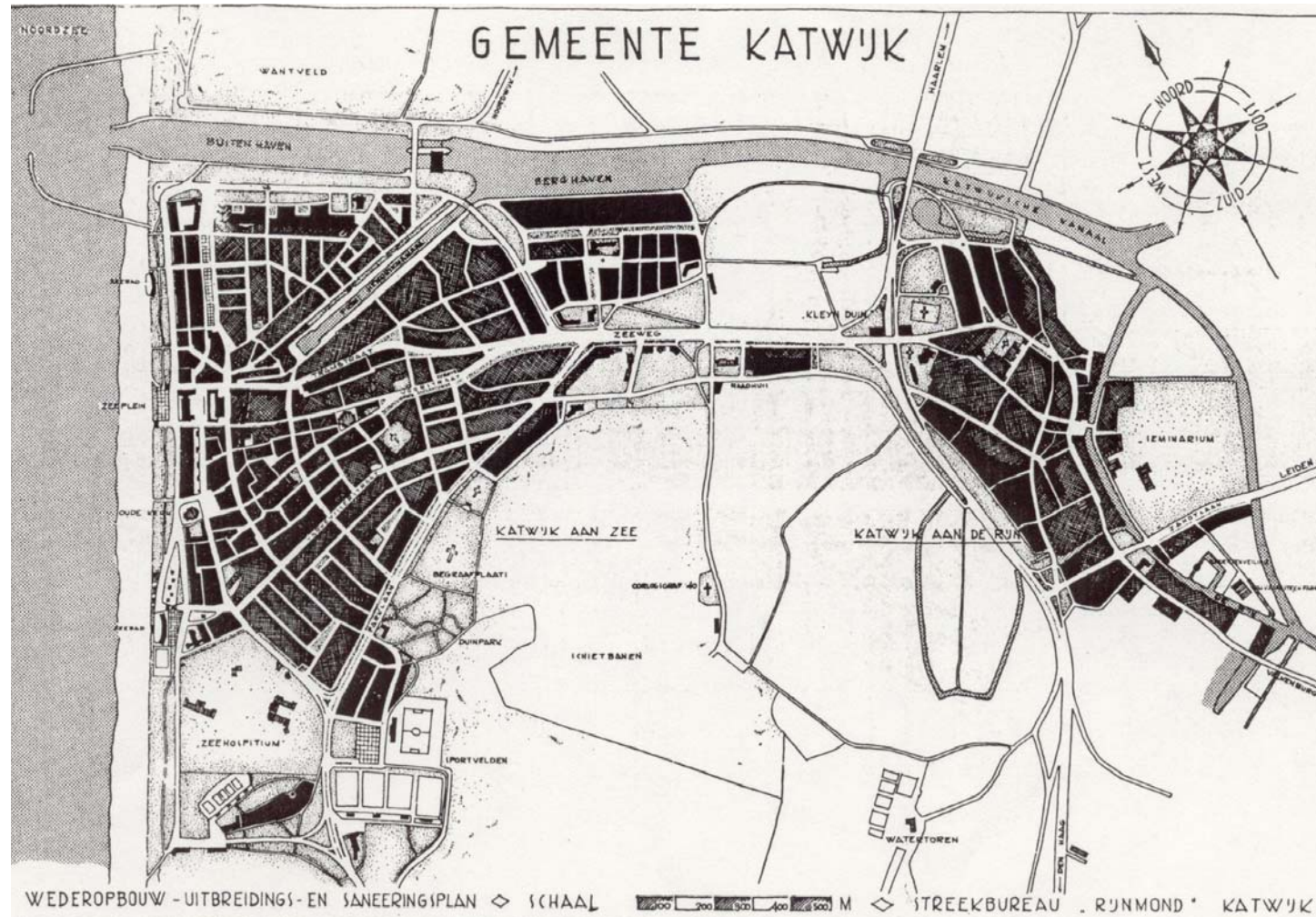
*De gesloopte Atlantikwallzone, omstreeks 1945. Uit: atlas wederopbouw, p. 90.
Bron: gemeentearchief Katwijk*

Kerngegevens

- *Materiële schade:* Circa 580 verwoestte woningen, scholen en winkels
- *Soort schade:* verwoesting door aanleg Atlantikwall
- *Ontwerper(s) wederopbouwplan:* ir. A. H. van der Leeuwen en Van der Kloot Meijburg senior en junior
- *Goedkeuring wederopbouwplan:* 1946

Katwijk en omgeving in 1910. Bron: Grote Historische topografische Atlas Zuid-Holland

Het wederopbouw-, uitbreidings- en saneringsplan voor Katwijk, 1945. Bron: Tijdschrift voor volkshuisvesting en stedenbouw 1946

Uitgangspunten van het wederopbouwplan

Het wederopbouwplan had een traditionele, kleinschalige vissersplaats als uitgangspunt, gecombineerd met een op de regio gerichte badplaats. 'Zooveel mogelijk is getracht Katwijk te herbouwen naar den aard van het oude dorp en naar den aard van de bevolking, geen grootsche hotels, geen geweldige gebouwen, doch een simpele en gemoedelijke badplaats zooals Katwijk voorheen is geweest', zo schreef stedenbouwkundige Van der Kloot Meijburg. Hierin onderscheidde het wederopbouwplan zich duidelijk van dat van Scheveningen of Zandvoort, waar moderne hoogbouw brak met het vooroorlogse beeld.

De kern van de badplaats werd het Emmaplein, een nieuw plein aan het noordelijke einde van de Voorstraat, een belangrijke verkeersader in het dorp. Op het plein kreeg het busstation een plaats en rondom verrezen een bioscoop, een gemeentebureau en het vijf verdiepingen tellende Noordzeehotel. De boulevard ten noorden van het Emmaplein werd verbreed en bood ruimte aan twee rijbanen en een voetgangers- en fietspad. Meer zuidelijk vormden het nieuwe Andreasplein, de Oude Kerk en het Andreashofje het centrum van het vissersdorp. De smalle, gebogen straatjes en kleine huisjes werden gemoderniseerd, maar het oude vissersdorp behield zijn dorps uitstraling. De kerk kreeg een nieuwe toren, waarmee haar functie als herkenningspunt van het dorp hersteld werd. Bij de vuurtoren zou een tweede badcentrum gebouwd worden, met een appartementencomplex en enkele vrijstaande zomerhuisjes. Deze vrijstaande bebouwing werd gekozen om de aaneengesloten boulevardbebouwing geleidelijk te laten overgaan in het natuurlijke duinlandschap. De boulevard langs het strand bestond uit twee niveaus: een lager gelegen gedeelte voor strandpaviljoens en een hoger gelegen gedeelte waaraan de huizen gebouwd werden. Hierdoor kreeg alle bebouwing optimaal zicht op het strand en de zee.

Architect Van der Kloot Meijburg was naast ontwerper van het plan, ook supervisor voor de uitvoering, wat zorgde voor een hechte samenhang in de architectuur. Hij gaf tien hoofdarchitecten de opdracht een deelzone uit te werken met een aantal jongere architecten. De hoofdarchitecten van de Boulevardstrook waren (van noord naar zuid): J. Kuiper, A. Komter, J. Jonkman, A.P. Smits, S.J. Van Embden en G.H.M. Holt. Stedenbouwkundige Van Embden volgde Van der Kloot Meijburg in 1953 op als supervisor. Zijn ideeën zijn bepalend geweest voor het architectonische beeld van de

Boulevard. Om te voorkomen dat de verscheidenheid in architectuur een rommelig beeld zou opleveren voerden de supervisors regelmatig overleg. Zij stelden voorwaarden op, zoals een maximale bebouwingshoogte van drie lagen, eenheid in stijl en eenheid in materiaalgebruik per gebied. Architecten hadden de vrijheid om beperkt te variëren met dakhogtes, balkons en terrassen.

De boulevard bestond uit twee niveaus: een lager gelegen gedeelte voor strandpaviljoens en een hoger gelegen gedeelte waaraan de huizen gebouwd werden. Bron: SteenhuisMeurs

Een stevige supervisie zorgde voor een samenhangend architectonisch beeld. Bron: SteenhuisMeurs

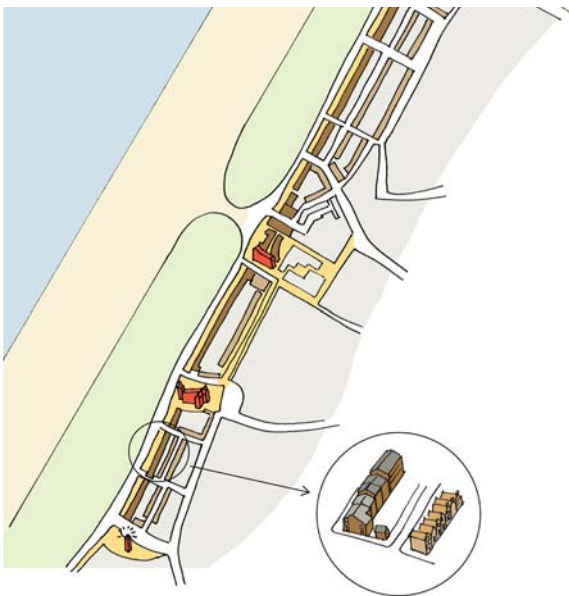
De omgeving rondom de Oude Kerk werd het centrum van het vissersdorp. Bron: SteenhuisMeurs

De kernkwaliteiten

In 'Kiezen voor Karakter', de rijksvisie op erfgoed en ruimte (2011), zijn drie fysieke kwaliteiten genoemd die in de kern beschrijven waarom dit wederopbouwgebied van nationale betekenis is:

- een herbouwde vissersplaats met besloten bebouwing;
- een familiebadplaats aan een boulevard;
- een individuele en kleinschalig bebouwing in traditionele en sobere bouwstijl.

Deze kwaliteiten zijn in dit gebiedsdocument nader geduid, uitgewerkt en waar nodig aangevuld.

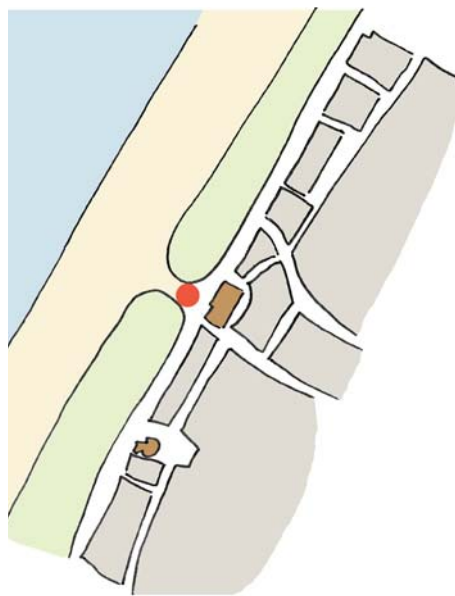

Wat zijn de ruimtelijke erfenissen uit het wederopbouwplan en welke kwaliteit geven ze momenteel aan de stad? Hierna volgen vier kernkwaliteiten die bijdragen aan de beleefbaarheid van de wederopbouw kern van Katwijk aan Zee Boulevardzone. Meestal zijn ze nog herkenbaar, soms zijn ze vertroebeld, maar juist bij toekomstige ingrepen kunnen ze aanknopingspunten bieden.

1. Een zeebalkon

De Boulevard ligt op de duinen, flink hoger dan het strand, waardoor wandelaars en de boulevardbewoners vrij uitzicht hebben over de zee. Het is aan het wederopbouwplan te danken dat deze bijzondere kwaliteit na de oorlog als vanzelfsprekend element weer terug kwam. De recente duinversterking – met dijken en een parkeergarage onder het maaiveld – hebben

op deze kwaliteit weinig invloed gehad. Het Zeeplein – eens het centrale punt op de boulevard dat als ‘balkon’ moest fungeren – is in het plan opgenomen als brede strandopgang.

Een zeebalkon

2. Twee functionele eenheden: achter de boulevard de luwte van het dorp

Een belangrijke kwaliteit van het plan is de scheiding tussen het vissersdorp en de badplaats door een vrijwel aaneengesloten wand (overwegend drie bouwlagen hoog) langs de boulevard en direct daarachter de luwte van het dorp, een zee van laagbouw. Deze scheiding is doorgevoerd in de architectuur en de nokrichting van de gebouwen. De bewaard gebleven landmarks van voor de oorlog zijn in het wederopbouwplan aangegrepen om het verschil tussen vissersdorp en badplaats verder kenbaar te maken. Het dorpsleven en het toerisme kregen elk eigen hoogteaccenten. De kerk is gekoppeld aan het dorpsplein, de vuurtoren verwijst naar de betekenis van Katwijk als vissersdorp. Aan het Emmaplein bepaalt een nieuw landmark – hotel Noordzee – het karakter van het centrum voor het ‘badleven’. Het onderscheid in het vissersdorp en de badplaats vormt nog altijd een vanzelfsprekend en waardevol onderdeel van het dorpsbeeld.

Twee functionele eenheden: achter de boulevard, de luwte van het dorp

3. Beschut wandelen in de tweede linie

De Princestraat is ontworpen als een 'nevenboulevard', een parallelweg in de luwte van de boulevard met winkels en cafés. Met een grote straatbreedte en gebouwen die hoger zijn en modern vormgegeven onderscheidt het zich van andere plekken in het dorp. Slechts op een aantal punten is de straat verbonden met de boulevard, zodat de wind geen vat heeft op het winkelend publiek en het een prettige verblijfsplek is. De 'nevenboulevard' is ook ontworpen om op een hoger schaalniveau het centrum van het oude vissersdorp te verbinden met het 'levendige badcentrum' rondom het Emmaplein.

Beschut wandelen in de tweede linie

4. Katwijkse verscheidenheid

De innovatieve werkwijze met teams onder leiding van een hoofdarchitect heeft in Katwijk geresulteerd in een hecht straatbeeld. De kenmerkende vooroorlogse Katwijkse verscheidenheid keerde terug in de pandsgewijze opbouw, maar met een sterke samenhang door regels voor maximale bebouwingshoogten, een zekere eenheid van stijl, materiaalgebruik en kapvorm. Aan de boulevard is de typische vooroorlogse badplaatstypologie en –architectuur vertaald naar de moderne tijd: let op de grote vensters, flauwe dakhelling, erkers, balkons, muurtjes, terrassen, lichte kleuren en hofjes. Fraaie voorbeelden van een meer zakelijke winkelarchitectuur zijn te vinden in de Princestraat. Het ambacht en de kleinschaligheid is terug te vinden in het Andreashof. De woonhuizen direct achter de boulevard zijn sober, maar doeltreffend opgezet. Opvallend is dat alle hoeken mooi zijn vormgegeven, blinde gevels zijn er vrijwel niet.

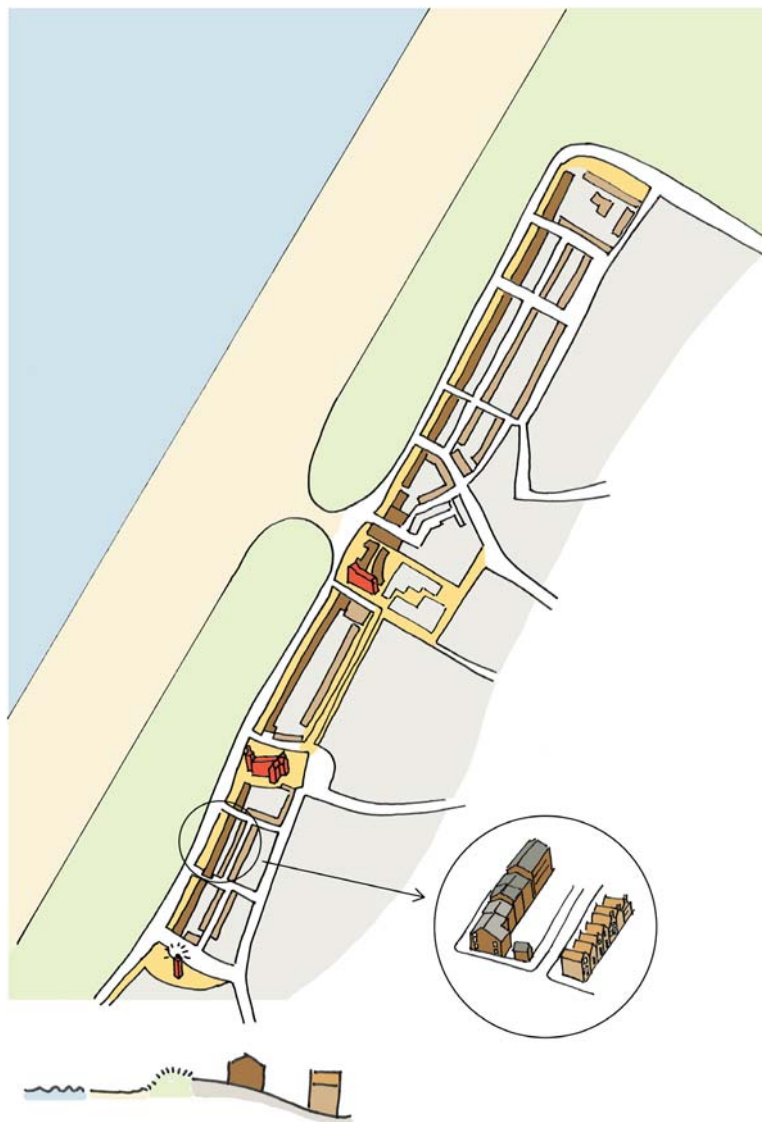
Katwijkse verscheidenheid

Conclusie

De meeste uitgangspunten uit het wederopbouwplan werden gerealiseerd en bleken duurzaam, want Katwijk onderscheidt zich nog altijd van andere kustplaatsen door de gemoedelijke sfeer, de kleinschalige bebouwing en de weidse zichten vanaf de boulevard. De fraaie naoorlogse vertalingen van badplaatsarchitectuur, het bijzondere Andreashof en de reeks van pleinen zijn inmiddels vanzelfsprekende onderdelen van het Katwijkse dorpsbeeld.

Op deze kaart zijn de kernwaarden van de wederopbouw kern Katwijk aan Zee Boulevardzone samengevat in één beeld.

- een hooggelegen boulevard met vrij uitzicht op de zee;
- een tweedeling tussen de badplaats en het dorpsleven door verschillen in bouwhoogte, architectuur, nokrichting en hoogteaccenten;
- beschut wandelen en winkelen op een 'nevenboulevard': de Princestraat;
- een zekere eenheid van stijl, materiaalgebruik en kapvorm in de architectuur. Een typische badplaatsarchitectuur langs de boulevard en meer sobere bebouwing in de achterstraten.

Bronnen: A. Blom (red.), *Atlas van de Wederopbouw Nederland 1940-1965*, Rotterdam 2013. K. Bosma (red.), *Een geruisloze doorbraak*, Rotterdam 1995, pp 462-468, 475-477. **L. Roos**, 'Wederopbouw Katwijk /Zee', *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* 27 (1946) nr 6/7, pp 74-79.

Urban Fabric en Steenhuis stedenbouw/landschap,

Wederopbouwkeren in Nederland, Katwijk, Schiedam 2009.

Colofon

Gebiedsdocument Katwijk

Samenstelling en tekst: SteenhuisMeurs

Afbeeldingen: Alle afbeeldingen zijn afkomstig uit de beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld

Tekeningen en kaartmateriaal: SteenhuisMeurs

Coverfoto: Beeldbank RCE, Margareta Svensson

Ontwerp: Tegenwind grafisch ontwerp

Bij het tot stand komen van deze publicatie is zoveel mogelijk getracht toestemming te krijgen voor het beeldgebruik van de oorspronkelijk rechthebbenden of hun uitgevers. Indien een rechthebbende denkt aanspraak te kunnen maken op een beeld, dan kunt u contact opnemen met InfoDesk info@cultureelerfgoed.nl.

©Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat voor de bescherming van het roerende en onroerende erfgoed van nationaal belang. Met specialistische kennis stimuleert de dienst een goede zorg voor archeologie, monumenten, cultuurlandschap, beeldende kunst en kunstnijverheid.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421 | fax 033 – 421 7 799
info@cultureelerfgoed.nl
www.cultureelerfgoed.nl